

Tussen patiënt en delinquent De arts schreef drugs voor als behandeling

Dagblad TROUW, 03/01/95, 00:00

Marcel de Kort heeft zelf nooit drugs gebruikt. Ook in zijn familie- en vriendenkring komen geen schrijnende verslavingsgevallen voor.

Hoe vaak die vraag hem de afgelopen jaren niet is gesteld! "Het feit dat ik me vastbijt in de drugsproblematiek en er op ga promoveren, wekt verbazing. Maar je hoeft toch niet verslaafd te zijn geweest om in de ban te raken van zo'n onderwerp?"

Die vraag wilde hij nu maar eens voor zijn. Daarom schrijft historicus Marcel de Kort in het voorwoord van zijn proefschrift over de geschiedenis van het Nederlandse drugsbeleid, waarop hij donderdag promoveert aan de Erasmus Universiteit, dat drugs in z'n persoonlijke omstandigheden nooit een rol hebben gespeeld. "Jammer, geen sappig verhaal dus over een bekeerde junk", grapt hij.

Dat wil niet zeggen dat hij vooral uit z'n studeerkamer de drugsproblematiek heeft onderzocht. "Ik woon temidden van de junks, in het Nieuwe Westen in Rotterdam. Dan komt het heel dichtbij, hoor. Verder passeerde ik de afgelopen jaren op weg naar het station zeker drie keer per week Perron Nul. Ik kan me dus wel iets voorstellen bij de heftige reacties, die alleen de woorden junk en Perron Nul al bij de bevolking teweeg brengen."

De Kort kreeg tijdens zijn studie maatschappijgeschiedenis belangstelling voor het onderwerp. "Ik las een boek over onze opiumhandel in Nederlands-Indië, dat vragen oproep. Ik ontdekte dat er maar weinig bekend was over de geschiedenis van drugshandel en -gebruik in Nederland. Uit andere landen, Engeland, Frankrijk en de Verenigde Staten kwam ik veel boeken tegen over het gebruik van opium in de eerste helft van de eeuw. Maar in Nederland overheerst kennelijk de gedachte dat pas sinds de jaren '60 drugs worden gebruikt."

Toch werden ook in Nederland al lang voor die jaren opiaten en cocaïne geconsumeerd, geproduceerd - in Amsterdam stond een cocaïnefabriek -, verhandeld en gesmokkeld. De Korts studie begint in 1919. In dat jaar werd de Opiumwet van kracht, die verbood opiaten en cocaïne voor de recreatieve markt te leveren. Zijn onderzoek loopt tot 1976, toen deze wet werd gewijzigd. Met nadruk werd toen gesteld dat de drugsproblematiek in de eerste plaats een volksgezondheidsprobleem was.

Tot zijn verrassing ontdekte De Kort dat drugsverslaafden van 1920 tot pakweg 1960 gerespecteerde burgers waren. Ze werden niet als probleem gezien. De Kort: "Verslaving werd toen als ziekte gezien. Ik heb daardoor niet kunnen achterhalen hoeveel verslaafden Nederland in die jaren telde en wat hun problemen waren, omdat die gegevens in verband met het medisch beroepsgeheim niet werden prijsgegeven." Elke verslaafde stond in principe onder geneeskundig toezicht en de arts kon als deskundige bepalen of het voorschrijven van drugs een gerechtvaardigde medische behandeling was. Alle medici hadden het recht om opiaten en cocaïne voor te schrijven.

De overheid wilde begin deze eeuw dit recht ook geenszins inperken. Er moest boven alles worden voorkomen dat verslaafden naar de illegale handel zouden worden gedreven. Naast verslaafden die hun drugs van de huisarts kregen, waren er ook groepen 'recreatieve gebruikers', ontdekte De Kort, die wél op de illegale handel waren aangewezen. Dit waren vooral opium rokende Chinezen en prostituees die cocaïne snoven. Maar ook ten aanzien van deze groepen voerden politie en justitie een gedoogbeleid. Slechts zelden werden gebruikers gearresteerd en veroordeeld.

De Kort: “De illegale handel werd wèl bestreden. Er werd zelfs een gespecialiseerde 'Nederlandsche Centrale tot bestrijding van den smokkelhandel in verdoovende middelen' opgericht, maar in de praktijk bleek het niet eenvoudig deze criminelen te arresteren en te vervolgen. Wat dit betreft is er dus weinig veranderd.”

De artsen schreven tussen 1920 en 1960 vooral morfine en dilaudide (een nog krachtiger opiaat dan heroïne) voor. Heroïne werd nauwelijks gegeven; dat had voor de artsen een negatieve bijklank, omdat dit spul begin deze eeuw in de Verenigde Staten vooral werd gebruikt in louche kringen. “Dilaudide had een nog verslavender werking dan heroïne, maar de artsen schreven het toch voor omdat het als medicijn bekend stond. Het werd ook gegeven bij kiespijn en zware hoofdpijn, ondanks de verslavende werking.”

Doordat verslaafden hun drugs bij apotheek of arts konden halen, kende Nederland tot de jaren '60 geen drugsproblemen, constateert De Kort. “De mensen hoefden immers niet te stelen of zo en raakten niet in de goot door hun verslaving. En duur was het spul ook niet. Een kwart gram cocaïne kostte in die tijd een gulden, nu is dat ongeveer 25 gulden.”

Rond 1960 kwam hier vrij plotseling een wijziging in. Daarvoor zijn verschillende oorzaken. Om te beginnen deden nieuwe drugs als cannabis (hasj en marihuana), amfetaminen en LSD hun intrede. De artsen wilden daar niet aan, omdat cannabis nagenoeg geen geneeskundige toepassingen kende, waardoor een medisch-sociale aanpak niet voor de hand lag. Mensen die hasj of marihuana gebruikten, zagen ze niet als patiënt. Daar kwam nog bij dat deze drugs vooral gebruikt werden in een subcultuur, veelal jongeren met afwijkend gedrag. Er werd dan ook hard opgetreden tegen cannabis-gebruikers. Voor het bezit van kleine hoeveelheden hasj of marihuana werden forse gevangenisstraffen opgelegd.

Ook de ontzuiling speelde volgens De Kort een rol bij deze 'omwenteling'. “De ontzuiling wordt er al gauw bijgesleept, maar in dit geval heeft het wel degelijk een rol gespeeld. Door de ontzuiling nam de kritiek op de autoriteiten toe. De politie verloor haar natuurlijke gezag en er slopen twijfels binnen: dan weer werd er wel ingegrepen, dan weer niet. Dan wordt ook voor 't eerst gesproken over de drugsproblematiek.

Was de verslaafde in de periode 1920-1960 een gerespecteerde burger, de laatste 30 jaar is er een ander type gebruiker gekomen. De Kort: “Nu bevinden de verslaafden zich meestal in de lagere klassen van de samenleving, vaak behoren ze ook tot etnische minderheden. Ook dat heeft gevolgen gehad voor de wijze waarop de samenleving omgaat met verslaafden.”

De Kort vermoedde het al, maar na zijn studie weet hij het zeker. “Minstens 80 procent - en dat is nog een conservatieve benadering - van alle problemen rond drugs wordt veroorzaakt door het feit dat ze verboden zijn. Natuurlijk is de samenleving van nu heel anders dan die van 60 jaar geleden. Toch denk ik dat de benadering van toen veel voordelen had boven de huidige. Ik heb ook niet voor niets mijn studie 'Tussen patiënt en delinquent' genoemd. Vroeger werd de verslaafde als patiënt gezien, nu zijn we helemaal doorgeschooten naar de andere kant en zien we in elke junk een delinquent.”

Waarom niet eens wat experimenteren met het verstrekken van drugs? vraagt de onderzoeker zich hardop af. “Natuurlijk niet op de hoek van de straat, zoals tegenstanders van vrije verstrekking het dan altijd meteen voorstellen. Maar gecontroleerd, zij het ook niet op die kleine schaal zoals nu hier en daar voorzichtig wordt geopperd. We moeten met z'n allen over onze schroom voor verstrekken heenstappen en kijken hoe dat uitpakt. Zoals het nu gaat, werkt het ook niet. Dat zien we elke dag om ons heen. Waarbij ik overigens wel wil benadrukken dat niet het verslavingsprobleem in omvang toeneemt. Het zijn de neveneffecten die escaleren, de verwervingscriminaliteit erom heen.”

Hij verwacht overigens niet dat alle verslaafden produktieve burgers zullen worden als ze hun drugs verstrekt krijgen. Een aantal verslaafden zal crimineel blijven, maar dat waren ze waarschijnlijk ook al voordat ze verslaafd raakten.

En dan is er altijd nog het argument dat Nederland het niet kan maken tegenover het buitenland om drugs te verstrekken. Ook daar valt best een mouw aan te passen, vindt De Kort, die er ook zijn laatste stelling aan heeft gewijd. “De Belgen hebben problemen met ons tolerante drugsbeleid. Maar die kritiek kan met verwijzing naar hun tolerante vuurwapenbeleid eenvoudig aan de kant worden geschoven. Een ontmoeting met een Antwerpenaar die nederwiet in bezit heeft is immers te prefereren boven een ontmoeting met een Rotterdammer met een Belgisch vuurwapen op zak.”